

Yöntembilgisi Açısından Psikiyatri ve Psikoloji

PSYCHIATRY AND PSYCHOLOGY FROM A METHODOLOGICAL POINT OF VIEW

Yaman ÖRS*, Yasemin OĞUZ**

* Prof.Dr.Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Deontoloji ABD, Öğr.Üyesi,

** Dr.Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Deontoloji ABD, Öğretim Görevlisi, ANKARA

ÖZET

Bu sunuşun amacı psikiyatri ile psikoloji alanlarındaki benzerlik ve ayrımları vurgulayarak karşılaştırmaktır. Bu karşılaştırmada her iki alanın yöntembilgisel (metodolojik) açıdan incelenmesi temel olarak alınacaktır. Bu nedenle önce yöntembilgisi (metodoloji) kavramına bir açıklık getirmek gerekmektedir. Yazarlarınız Yöntembilgisi'nden, bellibaşlı insan etkinliklerine yönelik olarak "Ne?", "Neden?", "Nasıl?" gibi üç temel soruya yanıt aranması çabasını anlamaktadırlar. Bu açıdan bakıldığında, Psikolojinin bir temel bilim olarak kendi alanına giren olguları anlamak ve açıklamak, olabildiğince bunlarla ilgili kestirimde bulunmak amacıyla olduğunu; Psikiyatrinin ise tıp etkinliğinin bir bölümü olarak hastalık durumlarını değiştirmek ve engellemek, sağlık durumunu sürdürmek amacı güttüğünü görüyoruz. Tıpla genelde temel bilimler arasında böyle bir ayırım yapmak, "tıpta temel bilimler" ya da "Temel Tıp Bilimleri" konusunu açıklığa kavuşturmamızı gerektirmektedir. Bunu yaparken psikiyatri ile psikolojinin kesişme noktasında bulunan klinik psikolojiyi özellikle vurgulamak gerekiyor. Bu yazı çerçevesinde, psikoloji, psikiyatri ve klinik psikoloji alanlarında çalışanların kendilerini değerlendirmişlerinde gözetmeleri gereken yöntembilgisel temel sunulmuş olmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Psikiyatri, Psikoloji, Yöntembilgisi

T Klin Tıbbi Etik 1995, 1: 27-29

Sunuşun başlığındaki terimlerden "Psikiyatri" ve "Psikoloji", buradaki sunuşumuzun kuşkusuz temel konu içeriklerini belirtiyorlar. Birbiriyle yakından ilişkisi ya da bağlantısı bulunan iki önemli insan etkinliği ve akademik alanın karşılaştırılmasına yönelik bu sunuşta, sa-

Geliş Tarihi:

Yazışma Adresi: Yaman ÖRS

Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi
Deontoloji ABD, ANKARA

f Bu yazıyı, 8 Kasım 1991 tarihinde Antalya'da yapılan XXVII. Ulusal Ps'kiyatrik Bilimler Kongresi'nde sunulan bildiri metni oluşturmaktadır.

T Klin Tıbbi Etik 1995, 1

SUMMARY

The purpose of this presentation is to compare psychiatry and psychology by stressing their similarities and differences. The methodological study of these fields has thus been taken as the basis for such a comparison. First of all, the concept of methodology has to be clarified. The authors define Methodology as the effort to find answers to the questions of "What?", "Why?", "How?" as regards main human activities. In this perspective, psychology as a basic science tries to understand and explain the phenomena within its scope and to make reliable predictions. Psychiatry as a part of medical activity tries both to change and prevent disease, and to improve the state we call health. Making such a distinction between medicine and basic sciences in general forces us to give an account of the "basic sciences in medicine" or "Medical Basic Sciences". On doing so, we have particularly stressed clinical psychology, for it is the intersection between psychiatry and psychology. Within the limits of this article, we have tried to provide a methodological basis for psychologists, psychiatrists and clinical psychologists, which they should take into account while evaluating themselves and the members of the intersecting fields.

Key Words: Psychiatry, Psychology, Methodology

T Klin J Med Ethics 1995, 1: 27-29

nırız bekleneceği gibi, aralarındaki benzerliklerin ve ayrımların ortaya konulmasıyla onları bir kavram açıklığına kavuşturmayı amaçlıyoruz. Bir başka anlatımla, burada yapılacak iş, iki etkinliğin bir benzerlik "zemininde" ya da aralarında saptanabilecek ayrılıklarının açığa çıkarılmasıdır; bunu da yalnız kendi içinde bir amaç oluşturması açısından değil, çözümlememizin sonunda bundan çıkarılabilecek birtakım önemli sonuçlar için bir araç olması yönünden de gerçekleştirmeye çalışacağız. Ancak buradaki benzerlik ilişkisini saptayabilmemiz için başvuracağımız yol, felsefe düzeyinde olduğunu söyleyebileceğimiz bir yöntembilgisi yaklaşımından geçecektir. Bu bakımdan önce, başlıkta yer alan "Yöntembilgisi" ("Metodoloji") teriminin açıklanması gerekir kanısındayız.

27

Sunucularınız bu terimden şunu anlamaktadırlar: en genel bir kavramsal düzeyde, belli başlı insan etkinliklerine yönelik olarak "Ne?", "Neden?", "Nasıl?" gibi üç temel soruya yanıt aranması çabası. Görüleceği gibi, bu sorulardan birincisinde belli bir etkinliğin konusunun ya da konu birimlerinin, içeriğinin nelerden oluştuğunun incelenmesi beklentisi vardır; ikincisi, onun amacının ne olduğunun anlaşılması çabalarına yöneliktir; üçüncüsü ise, bu amaca (ya da amaçlara) ne gibi bir yolla ya da yollarla ulaşılabileceğinin araştırılması sorunuyla ilgilidir. Birazdan psikiyatri ve psikoloji alanlarının karşılaştırılmasında da göreceğimiz gibi, bu üç soruya yanıt aranması çabaları birbiriyle yakından ilişkili ve bir etkinliğin tümünün anlaşılmasında birbirinin bütünüyicisidirler. Örneğin çekirdek fiziği alanında birimleri biz bir temel bilim anlayışına uygun olarak o düzeydeki olguları anlamak ve açıklamak amacıyla inceliyor; bunu yaparken bir yandan uygulanabildiği ölçüde (gözlem, deney, veri toplama, matematiğin kullanılması vb.'ni içeren) bilimlere özgü genel yöntemsel yaklaşımdan yararlanıyor, öte yandan söz konusu alanın birimlerinin incelenmesinde geçerli altyöntemlerin ("tekniklerin") uygulanabilirlik sorunlarını araştırıyoruz. Toplumbilim gibi, ilk örnektekinden çok başka düzeydeki çok değişik olguların incelendiği bir bilim alanında da konu birimi -amaç-yöntem bağlantısının temelde değişmeden kaldığı söylenebilir. Burada şu iki noktayı da eklemeliyiz: Kendi bağlamımızda göreceğimiz gibi uygulamalı alanlarda da (örneğin mühendislikte de) durum böyledir; öte yandan üçüncü sorumuzda sözü edilen "yöntem", sözcüğün "Yöntembilgisi" terimi ile anlatılan kapsamina göre dar ve alışlagelmiş bir anlam taşımaktadır.

Psikiyatri ve Psikoloji alanlarının konu birimleri ya da içeriklerinin (daha çok felsefeye özgü bir terimle "neliklerinin"), çok öz olarak, insanla ilgili ruhsal ve ansal ("zihinsel"), ussal ("akli") olgulardan oluştuğu söylenebilir ("Hayvan psikolojisini", bu arada, hayvan davranışlarının incelendiği "etoloji" alanını buradaki amacımız açısından bir yana bırakabiliriz). Onları yöntembilgisinin ikinci ve üçüncü soruları yönünden ele alırken, onlarla ilgili temel bir saptama yapmak daha uygun görünüyor. Bu da, her iki akademik alanın insan etkinlikleri olarak gerçekte daha geniş kapsamlı birer kümenin içinde yer almaları, bunların birer altkümesini oluşturmalarıdır. Bir temel bilim alanı olarak Psikoloji ya da Ruhbilim, uygulamasız, salt, doğrudan Bilim olma anlamında kendi kapsamındaki olguların anlaşılmasına, açıklanmasına, yerine göre onların önceden görülmesine, kestirimine yönelik bir etkinliktir; bu açıdan bakıldığında, fizik, kimya, biyoloji ile, toplumbilimle (ve bunların ve kendisinin altdallarıyla) özdeş yöntembilgisel konumdadır. Onun "iş psikolojisi", "çocuk psikolojisi", "okul, eğitim psikolojisi", "cezaevi psikolojisi" gibi uygulamaya yönelik uzantıları ya da altdalları ise birer uygulamalı alan, olsa olsa birer "uygulamalı bilim" durumundadırlar.

Psikiyatri ya da Ruh Hekimliğine gelince, çok açık olarak bu alan, daha geniş kapsamlı Tıp etkinliğinin bir parçasıdır ve tıp kümesinin bir alt kümesini oluşturmaktadır; daha açık olarak, "klinik tıp" arakümesinin (ara

altkümesinin) içinde yer alır. Buna uygun olarak da, bu etkinliğin ilk başta ve genel çizgileriyle, bütünü dikkate alındığında düşünmemiz gereken daha başlangıçtan ve doğrudan uygulamaya yönelik ("pratik") ve kılıgısal ("pragmatik") olan amacı, onun buna en uygun klinik ara-ya da alt kümesinde yer alan psikiyatrinin amacına da olduğu gibi yansımaktadır. Tıp etkinliğinin, gerek birey gerek toplumsal varlık olarak insanla ilgili birtakım olguların, hastalık ve (yaralanma, sakatlık gibi) benzeri olguların yapılabildiğince düzeltilmesi, olabildiğince öngörülüp önlenmesi, bunların karşıtı olan sağlık durumunun korunup sürdürülmesi olarak sayılabilecek temel amaçları, ruh hekimliği için de tümüyle geçerlidir. Çok temel bir anlamda tıp etkinliğinin varlık nedeninin en geniş kapsamıyla hastalık olguları olduğu söylenebilirse, ruh hekimliğinin de varoluşunu "psikopatolojiye" borçlu bulunduğunu belirtmek yanlış kaçmayacaktır.

Kuşkusuz böyle bir yargı ya da sav, ruhbilimin ruhsal ve ansal-ussai bozuklukları incelemeyeceği, (tıp etkinliğinin bir parçası olan) ruh hekimliğinin de ilgi alanı içinde "normal" ya da "sağlıklı" olanı incelemeyeceği anlamına gelemez. Bırakalım gerek kuramsal olarak gerekse somut düzeyde "hastalıklı olanla olmayan arasında sınır çizmenin güçlüğü"nü, neredeyse olanaksızlığını", ruhbilimciler ilgilerini neden "normal" olanla sınırlasınlar, ruh hekimleri böyle olanı kavramadan ruhsal "patolojiyi" nasıl anlayabilsinler?

Tartışmamızın bu aşamasında, yukardaki gibi bir yaklaşımın ışığında "tıpta temel bilimler" ya da Temel Tıp Bilimleri konusunda ne söylenebileceğine dikkatimiz çekilebilir. Bunun yanıtını verirken, bu alanla ilgili olarak yukarda belirtilen temel bir yöntembilgisi konusunu yeniden belirtmek gerekecektir: Tıp etkinliği bir bütün olarak ele alındığında, onun temelde ya da en başta bir uygulamaya, insanla ilgili olarak belli düzeyde olup bitenleri değiştirme amacına yönelik olduğu söylenebilir. Bu bütün içinde (ve onun eğitiminde) yer alan ve "temel tıp bilimleri" olarak adlandırılan alanlar ise, onun bu amacına araç konumundadırlar. Kendisi doğrudan bir temel bilim olmadığı için kendine özgü olguları bu lunmayan, ele aldığı olguların biyoloji ve ruhbilim (belki bir de toplumbilim) alanlarından kendisine geldiği tıp etkinliğindeki temel bilimler, söz konusu ve ilişkide bulunduğu bilimlerin, onun içindeki (farklılaşmış) uzantıları olarak görülebilir.

Bir bakıma bu, tıptaki temel bilim dallarının, kökenlerini aldıkları (ana) temel bilimlerle tıbbın kesişme alanları olduklarını söylemek demektir. Bu açıdan, böyle yöntembilgisel bir açıdan bakıldığında, örneğin en başta Klinik Psikoloji alanının da ruh hekimliği ile, daha geniş olarak da tıpla, bir temel bilim olan ruhbilimin kesişmelerinden ortaya çıktığı görülecektir. Böylece bu dal, psikolojinin tıp etkinliği içindeki farklılaşmış ve bu etkinliğin amaçlarına, onun kapsamına giren bir uygulamaya yönelik uzantısı olmaktadır.

Yöntembilgisinin üçüncü yönünden, dar anlamda yöntem açısından ele alındığında psikolojinin, temel bi-

lim kümesindeki amacına uygun olarak bilimsel bilgi üretimine yönelik yöntem ve tekniklerden yararlanacağı, psikiyatrinin ise daha çok "klinik" tıp içindeki yeri dolayısıyla tek tek (ya da toplu biçimde) "hastaların" ya da "vakaların" onu ilgilendiren sorunlarını çözmeye özgü olanları kullanacağı açıktır. Ancak yine klinik tıpta gözlediğimiz gibi, psikiyatristler de bir temel bilimci gibi bilgi üretebilirler; psikologlar da başta klinik psikolojidekiler olmak üzere uygulama tekniklerini kullanabilirler. Psikoterapi ise, bu bağlamda çok önemli bir konu olmakla birlikte, buradaki sınırlarımızı aştığı için ona ancak değinmekle yetinmek durumundayız.

Psikiyatri ile psikolojinin bir yöntembilgisi yaklaşımıyla ve çok kısa bir tartışmanın sınırları içinde birlikte ele alınmalarında buraya dek söylenenler geçerli ise, o zaman bu sunuşun sonunda çıkarılabilecek bir iki temel sonuç bulunabilir. Bir kez, her ikisi de çok önemli birer akademik alan olmak ve konu içerikleri büyük ölçüde kesişmekle birlikte, klinik tıbbın bir dalı olan birincisinin en başta uygulamaya yönelik konumu ona belli uygulama teknikleri olan bir uzmanlık alanı niteliği kazandırmaktadır. Ancak kuşkusuz bu uygulama, tıbbın bütününün yöntembilgisi açısından özellikle geçen yüzyılın ortalarına uzanan bilimselleşmesine bağlı olarak (kuşkusuz gerçekleştirildiği ölçüde, tüketici olmayan bir biçimde), bilime dayanan bir etkinliktir. Bu onun, kuramsal dayanaklar açısından psikoloji ile eşdeğerde bir konumun bulunacağı anlamına gelir; bütün klinik tıp dallarının kuramsal yönden (en başta) biyolojinin altdallarına dayanması gibi. Bir başka anlatımla, psikiyatri ve psikolojideki (ortak) kuramlar, değişik kuramsal yaklaşımlar bu alanların ikisinde değişmekten çok kendi aralarında ayrılmaktadırlar: Freud'un ruhsal çözümlenmeye dayanan ("psikoanalitik") kuramı ve davranışçılık ya da toplumsal etkenlere ağırlık tanıyan açıklama ve yaklaşımlar vb., temelde her iki alan için de geçerlidir, bunları benimseyenlerin oranı yerine göre ikisinde değişiyor olsa da.

Konumuzla ilgili bir başka çok önemli nokta, akademik alanlar olmalarının yanında birer uğraş kümesi ve toplumsal kurum, toplumsal-iktisadi etkinlik olarak psikolojide ve psikiyatride ya da bunların özel ya da

farklılaşmış altdallarında çalışan kişilerin kendi alanlarını değerlendirebilirler; bu bağlamda daha önemli olarak "öteki" alanda çalışanlara bakışları olabilir. Çünkü belki zaman zaman bütün dünyada, ancak görünüşe göre son zamanlarda özellikle ülkemizde bu konu, belki çok da uygun olmayacak bir benzetimle bir "takım tutma" anlayışıyla ya da "kişisel sorun" olarak algılanmakta ve işlenmektedir. Çağlar boyunca genelde "tutucu", değişikliğe pek de açık olmayan bir küme oluşturduklarını söyleyebileceğimiz tıpçılar, kendi etkinlik ortamını başka bir uğraş kümesinin kişileriyle paylaşmak konusunda çok başarılı olmayabilirler; en azından bir bölüm psikiyatristin birlikte çalıştığı psikolog ya da psikologlara bakışı, tutumu ve yerine göre davranışı büyük ölçüde buna bağlı olabilir. Öte yandan psikologlar, birer hekim olarak psikiyatristlerin arasında kendilerine, başka sağlık çalışanlarına, hastalarına karşı değişik yönlerden yanlış anlayış, tutum ve davranışta olduklarını gözledikleri kişilerin bu özelliklerini, haklı olmayan bir genelleştirme eğiliminde olabilirler.

Hekimlerin uğraşlarının kendi akademik ve etik konularını da genelde yeterince değerlendirmediklerini; yaptıkları işe büyük ölçüde onun "teknik" yönlerini öne alarak baktıklarını söyleyebiliriz. Başka akademik uğraşlardan olanlara, bu arada psikologlara da bir ölçüde bu yüzden her zaman doğru olmayan bir tutum içinde olabilirler. Bunun yanında, psikologların (ve başka sağlık uğraşlarında çalışanların) bir bölümünün, kendilerini hekimlerin yerine geçip "işleri düzeltecek" İnsanlar olarak düşünme eğiliminde olduklarını gözler gibiyiz. Ancak unutmayalım ki tıp diploması hekimlik uğraşının yeterli koşulu olmayabilir ve değildir de; ama onun kaçınılmaz gerekli koşuludur, işlerin düzeltilmesinde ilk adım sanırım kişinin kendisinin ve "ötekilerin" konumu üzerinde düşünmesi ve bir düşünce açıklığına kavuşmasından geçecektir. Kuşkusuz bu, tüm tıpçılar, bu arada tüm klinikçiler ve ruh hekimleri için de geçerlidir.

Burada en son söylenecek söz, sorunların açıklığa kavuşturulması ve bir çözüme doğru yol alınmasında ilk çıkış noktasının kişilerin değil etkinliklerin çözümlenmesi olduğudur.